

ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМ ЁРДАМЧИ ҲИСОБИ ЖАДВАЛЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ТАРТИБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

**Мамаджанов Абборали Аширалиевич -
Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика
қўмитаси Макроиқтисодий индикаторлар ва
миллий ҳисоблар бошқармаси бошлиғи
ўринбосари, Тошкент давлат иқтисодиёт
университети мустақил изланувчиси**

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистонда туризм ёрдамчи ҳисоби жадвалларини ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланиш тартибини халқаро тавсиялар ва ривожланган хорижий давлатлар тажрибаси асосида такомиллаштириш масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: миллий ҳисоблар тизими, туризм, туризм иқтисодий ҳисоби, туризм ёрдамчи ҳисоби, туризм тармоғи.

Аннотация: В данной статье описаны вопросы совершенствования порядка разработки и использования таблиц вспомогательных счетов туризма в Узбекистане на основе международных рекомендаций и опыта развитых стран.

Ключевые слова: система национальных счетов, туризм, экономический счет туризма, вспомогательный счет туризма, отрасли туризма.

Abstract: This article describes the issues of improving the procedure for the development and use of tables of tourism satellite accounts in Uzbekistan based on international recommendations and the experience of developed countries.

Keywords: system national accounts, tourism, tourism economic account, tourism satellite account, tourism industries.

Туризм статистикаси туризм соҳасининг иқтисодиётга, шунингдек, янги иш ўринларининг яратилиши, хусусий инвестицияларнинг жалб этилиши ва туризм салоҳиятининг ошишига қўшган ҳиссасини ҳамда шу соҳада давлат сиёсатининг таъсирини баҳолашга хизмат қилади. Шу муносабат билан тармоқларнинг бундай гуруҳлари одатда институционал секторларни ташкил этмасада миллий ҳисоблар тизимида алоҳида ёрдамчи ҳисоб сифатида юритилади.

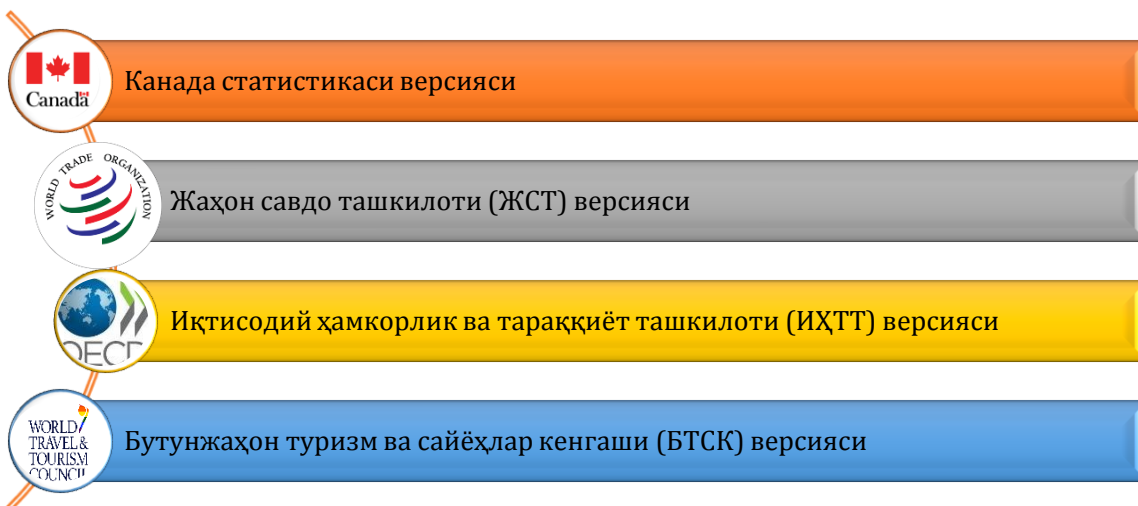
Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида”ги 2019 йил 17 январдаги ПФ-5635-сонли Фармони ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида миллий ҳисобларнинг замонавий тизимини жорий этиш тўғрисида”ги 2019 йил 19 августдаги 691-сонли Қарори миллий ҳисоблар замонавий тизимининг муҳим ҳисобларидан бири бўлган ТЭҲни статистика амалиётига кенг жорий қилишни янада жадаллаштиришга чинакам туртки бўлди.

Шу муносабат билан туризм ёрдамчи ҳисоби жадвалларини ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланишда халқаро тавсиялар ва ривожланган давлатлар тажрибаларини ўрганиш ва уларнинг ютуқларини амалиётга жорий этиш муҳим ҳисобланади.

Туризм ёрдамчи ҳисоби МҲТнинг асосий тамойилларига асосланган бўлиб, туризмнинг

МҲТда кам ёритилган ёки умуман ёритилмаган хусусиятларини ифодалаш мақсадида ишлаб чиқилган. ТЭҲнинг яратилиш тарихига назар ташлайдиган бўлсак, унинг тўртта версиясини алоҳида ажратиб кўрсатишимиз мумкин бўлади. Ушбу версиялар қуйидаги расмда маълум бир кетма-кетликда келтирилди.

ТЭҲнинг **Канада статистикаси версияси** МҲТнинг “Ресурслар ва ишлатилиш” ҳамда “Харажатлар ва ишлаб чиқариш” жадваллари асосида яратилган бўлиб, ушбу жадваллардан туризмга алоқадор кўрсаткичлар кенгайтирган ҳолда ажратиб олинади. Туристлар томонидан сотиб олинган товарлар ва хизматлар тўғрисидаги маълумотлар махсус сўровномалар орқали шакллантирилади. Кўрсатилган хизматлар ва ишлаб чиқарилган товарлар ҳажмлари тўғрисидаги маълумотлар туризм соҳаларида фаолият юритувчи корхона ва ташкилотларнинг ҳисоботлари асосида шакллантирилади. Туристларга товарлар ёки хизматларни етказиб берувчи соҳалар учун туристлар томонидан истеъмол қилинган ишлаб чиқариш коэффициенти туристик талабни умумий ички талабдаги улуши сифатида ифодалаш орқали аниқланади. Кейинчалик, ушбу усул туризм иқтисодий ҳисоби (ТИҲ) ёндашувидан кўра туризм ЯИМни аниқроқ баҳолаш имконини берди. Шунингдек, у хусусий тадбиркорлик, ҳукумат, уй хўжаликлари ёки норезидентлар истеъмолидан қатъий назар, барча туризм истеъмолини ўз ичига олувчи товарлар ва хизматларга бўлган умумий туризм талабининг баҳоланишини таъминлайди.

1-расм. ТЭҲнинг версиялари [8]

ЖСТ версиясининг асосий ёндашуви Канада статистикаси ва ИХТТ версияларидан кўп фарқ қилмайди. Чунки, ЖСТ версиясида ҳам ТЭҲнинг асоси сифатида “Ресурслар ва ишлатилиш” жадваллари маълумотларидан фойдаланилади. Бироқ, ушбу версиялар орасида баъзи бир фарқлар ҳам мавжуд. Жумладан, узоқ муддат фойдаланиладиган истеъмол маҳсулотлари ҳамда иккинчи уйлар (фуқароларнинг доимий яшаб турган уйларидан бошқа уйлари)га қилинган харажатлар тўғрисидаги маълумотларнинг ТЭҲда ифодаланиши, ҳукумат томонидан ёрдамчи хизматлар кўрсатиш, шунингдек, секторлар ҳисоби, молиявий ҳисоблар ва баланслардан фойдаланиш масалалари бўйича фарқлар.

ИХТТ версияси кўп жиҳатдан Канада статистикаси версиясига ўхшайди. Ушбу версияда жадваллар сони фарқлироқ бўлиб, ТИҲ билан таққослаганда сезиларли устунлик мавжуд.

БТСК версиясида ҳам МХТ тамойилларидан асос сифатида фойдаланилади. Мазкур версияда туризм талабининг ЯИМдаги улушига алоҳида эътибор қаратилади ва туризм тармоқларининг ялпи ички маҳсулотини таҳлил қилишга кўп аҳамият берилмайди. ИХТТ ва Канада статистикаси версиялари каби БТСК версиясида ҳам фақат якуний истеъмолдан фойдаланилади, шунинг учун оралиқ истеъмол ҳисобга олинмайди. БТСК ва бошқа версияларнинг асосий фарқлари туризм талабининг кенгроқ ёритилишида ҳисобланади. Шундай қилиб, БТСК версияси бир киши ўз автомобилдан таътил ёки меҳнат сафари учун фойдаланганлиги сабабли автомобилга қилинган капитал харажатларининг бир қисми туризм билан боғлиқ бўлиб, туризм учун қилинган харажатларда ўз аксини топиши кераклигини таъкидлайди.

Хулоса қилиб айтганда, 1990 йилларда ва XXI аснинг бошларида барча тегишли халқаро ташкилотлар ТЭҲни туризмнинг иқтисодий

қийматини ўлчашнинг энг мос усули сифатида келишиб олдилар. Ушбу ривожланаётган консенсус, **биринчидан**, халқаро стандартларга мувофиқ ТЭҲни шакллантиришга уринаётган мамлакатлар сонининг кўпайишини рағбатлантирди, **иккинчидан**, бундай келишув аниқ бўлгунга қадар ТЭҲни ривожлантиришга катта вақт ва куч сарфлаган мамлакатларнинг ишончини оқлади ва шу билан бутун дунё бўйлаб ТЭҲнинг ривожланиш жараёнига таъсир кўрсатди.

Дунёда статистика тизими, шунингдек, статистик кўрсаткичларни шакллантириш методологияси, уларнинг халқаро стандартларга мувофиқлиги бўйича Канада давлати юқори ўринга эга ҳисобланади. Шу муносабат билан туризм статистикасининг юритилиши бўйича Канада тажрибасини ўрганиб чиқишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Канадада туризм ҳисобига бўлган қизиқиш 1980 йиллар охирларидан бошланди. Соҳага оид дастлабки ишлар 1984 йилда Канаданинг туризм бўйича миллий ишчи гуруҳи томонидан “Ёрдамчи ҳисоблар” номли француз концепциясининг Канадача кенгроқ талқини ишлаб чиқиши билан ривожлана бошлади. Бир неча йиллик изланишлар натижасида Канада ТЭҲни яратиш бўйича батафсил тавсиялар тўплами ишлаб чиқилди. Ушбу тавсиялар 1991 йил июнь ойида Оттавада бўлиб ўтган Туризм статистикаси халқаро конференциясида тақдим этилди. Канада ТЭҲ кенг кўламда туризмнинг барча муҳим статистик жиҳатларини тавсифловчи статистик маълумотларни тўпловчи, тартибга солувчи ва боғловчи яҳлит, кўп босқичли ахборот тизими сифатида яратилган. 1993 йилда Жаҳон туризм ташкилоти ва Бирлашган миллатлар ташкилоти (БМТ)нинг статистика комиссияси томонидан Канада ТЭҲ туризм статистикасининг МХТга мувофиқ маълумотларнинг алоҳида яҳлит тизими сифатида ривожлантириш бўйича

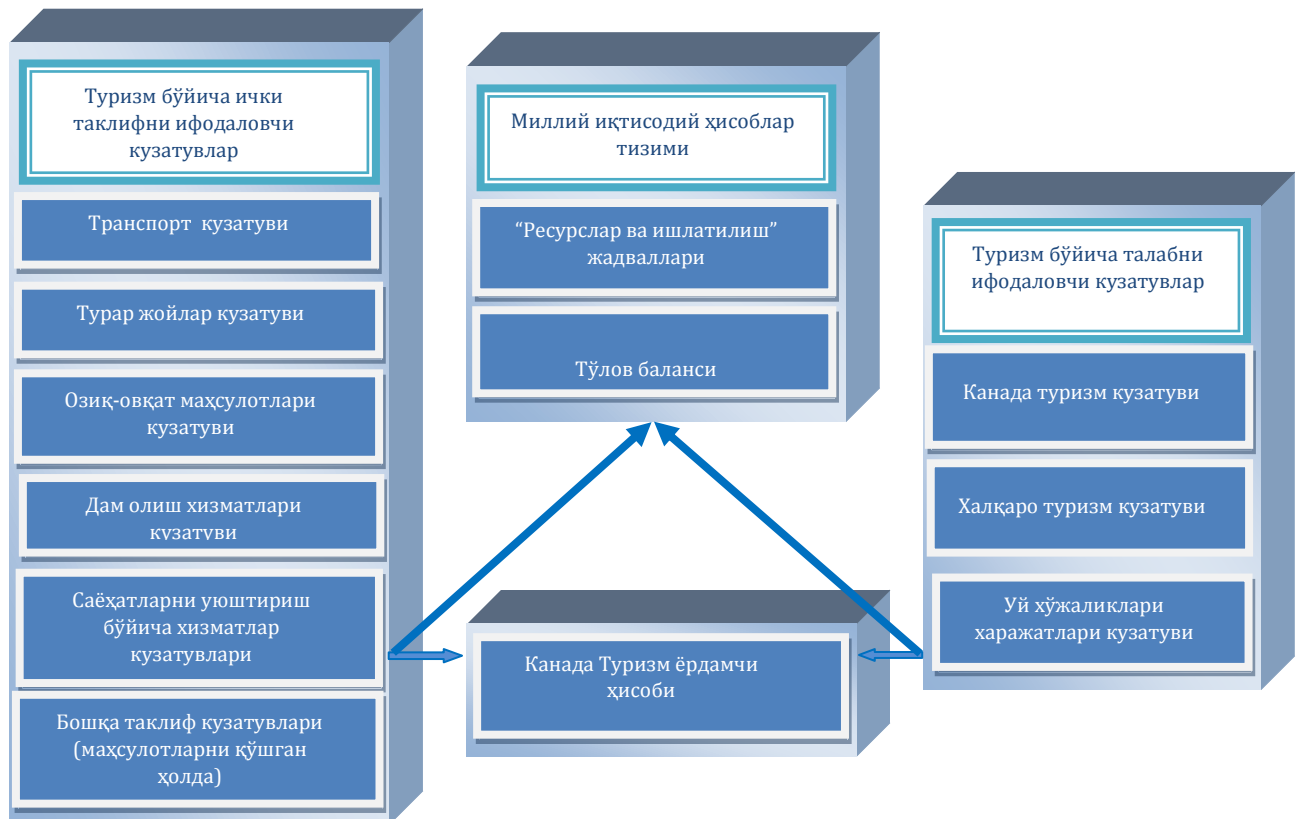
келгусида олиб бориладиган ишларнинг тавсия этилган концептуал бошланиш нуқтаси сифатида қабул қилинди. Канада статистикаси томонидан ТЁХнинг натижалари 1994 йил август ойида биринчи марта эълон қилинди.

Канада туризм иқтисодиёти тўғрисида батафсил маълумотни олишга бўлган қизиқиш Канада статистикаси ва унинг шерикларини ТЁХни ишлаб чиқиш жараёнига сармоялашни давом эттиришга ундади. ТЁХни батафсиллаштириш натижасида у билан боғлиқ 300 кўрсаткичли чораклик ва йиллик маълумотларни тақдим этадиган миллий туризм кўрсаткичларини ишлаб чиқиш ва туризм таъсир моделини ишлаб чиқиш назарда тутилган. Миллий ТЁХ маълумотларини 1996 йил базасига янгилашдан сўнг 2002 йилда Канаданинг худудларини қамраб олувчи ТЁХ ишлаб чиқилди. Шундай қилиб, Канада тўлиқ интеграциялашган миллий туризм ҳисоб-китобларини нашр этиш орқали ТЁХни ривожлантиришда биринчи ўринда бормоқда.

Юқоридаги расмда Канада ТЁХ маълумотлар базаси кўрсатилган. Ўнг томонда туризм

талабини баҳолаш учун фойдаланиладиган туризм харажатларини аниқлайдиган сўровлар мавжуд. Уларга Канада туризм кузатуви ва Халқаро туризм кузатуви киради. Уй хўжаликлари харажатлари кузатуви мамлакатнинг ички туризм талабини ҳисоблаш учун ишлатилади.

Расмнинг чап томонида туризм билан боғлиқ таклиф бўйича турли хил кузатувлар, шу жумладан, транспорт, уй-жой қурилиши, озиқ-овқат ва ичимликлар саноати ва бошқалар келтирилган. Канада миллий ҳисоблар иқтисодий тизими “Ресурслар ва ишлатилиш” жадваллари ушбу кузатувлар маълумотларига, шунингдек, тармоқлар ва уй хўжаликларининг кўплаб бошқа кузатувларига, солиқ, божхона ва бошқа маъмурий маълумотларга асосланган бўлиб, умуман иқтисодиёт учун ишлаб чиқаришнинг батафсил ҳисоб-китобларини ифодалайди. Канада ТЁХ ўз навбатида туризм соҳаси маълумотларини шакллантириш учун “Ресурслар ва ишлатилиш” жадвалларидан фойдаланади. Зарурат туғилганда махсус кузатувлар ўтказиш орқали ҳам маълумотлар базасига қўшимчалар киритилади.

1-расм. Канада ТЁХни шакллантириш бўйича маълумотлар манбалари [5]

Канада ТЁХ туризмни иқтисодий баҳолаш учун асос яратишдан ташқари, туризмнинг талаб ва таклиф томонлари бўйича статистик маълумотларни бирлаштириш ва мувофиқлаштириш воситаси ҳам ҳисобланади. Шундай қилиб, Канада ТЁХ асосан иккита маълумотлар

тўпламига асосланган бўлиб, улардан бири туризм талаби, иккинчиси туризм таклифини ифодалайди.

Канада ТЁХни шакллантиришда товарлар савдоси ва кўрсатилган хизматлар ҳажми тўғрисидаги маълумотлар асосий нархларда, туризм

харажатлари эса сотиб олиш нархлари ёки бозор нархларида баҳоланади.

Товарлар ёки хизматларга талаб ва таклифни қиёсий баҳолашда ҳар икки томонда ҳам бир хил ёндашувни таъминлаш муҳим ҳисобланади. Туризм товарларининг аксарияти чакана савдо, улгуржи савдо ёки транспорт маржалари бўлмаган хизматлар бўлганлиги сабабли, асосий нарх ва харидор нархлари ўртасидаги фарқ фақат маҳсулотларга соф солиқлардан иборат бўлади.

Канада ТЁХ ҳар доим жорий нархларга, яъни мос ёзувлар даврида амал қилган нархларга асосланади. Бундай баҳолашнинг мақсади нарх ўзгаришлари таъсирини бартараф этиш орқали қиймат билан ифодаланган ўзгарувчиларнинг даврдан даврга ўзгаришини таҳлил қилишни осонлаштиради. Канада миллий туризм кўрсаткичлари жорий ва доимий нархларда баҳоланади.

Канада туризм маҳсулотлари ва хизматларининг рўйхати ТЁХ бўйича тавсия этилган услубий асос билан тўлиқ мос келмайди. Бу қўлланиладиган таснифлагичлар ва Канада ТЁХнинг халқаро стандарт кучга киргунга қадар ишлаб чиқилганлиги билан боғлиқ.

Канада ТЁХни шакллантиришда мамлакатнинг “Ресурслар ва ишлатилиш” жадвалларига мувофиқ бўлган товарлар ва хизматлар рўйхатидан фойдаланади, ТЁХ бўйича тавсия этилган услубий асос (Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework) эса БМТнинг маҳсулотлар (товарлар, ишлар, хизматлар)нинг статистик таснифлагичига асосланади. Шу сабабларга кўра тармоқларни таққослашда ҳам тафовутлар мавжуд. Канада ТЁХ Шимолий Америка тармоқлар таснифидан (NAICS) фойдаланган ҳолда шакллантирилса, ТЁХ бўйича тавсия этилган услубий асос Иқтисодий фаолият турлари таснифининг халқаро стандарти (ISIC)га мувофиқ ишлаб чиқилган.

Канада ТЁХ ва Канада ҳудудий ТЁХ ҳудудий туризм ёрдамчи ҳисобида Канада-Европа миллий ҳисоблар тизими тамойилларига асосланган бир хил ёндашувда шакллантирилади. Канада ҳудудий ТЁХ асосан миллий ТЁХ таркибий қисмларини ифодалайди. Барча тармоқлар ва маҳсулотлар таснифлари ва таърифлари ҳар иккала ҳолатда ҳам бир хил методологияга асосланади. Ушбу иккита ҳисоб-китоблар, шунингдек, Евростат томонидан ишлаб чиқилган “Туризм статистикаси бўйича халқаро тавсиялар – 2008”га мос келади.

Ўзбекистон миллий статистика амалиётида туризм ёрдамчи ҳисобини шакллантириш бўйича ишлар 2013 йилда бошланган бўлиб,

2014 йилда дастлабки тажриба асосидаги ҳисоб-китоблар амалга оширилган. Ҳозирги кунда туризм ёрдамчи ҳисоби жадваллари халқаро ташкилотлар тавсиялари асосида талаб ва таклиф бўйича шакллантирилади. Туризмни талаб томонидан ҳисобга олиш икки хил кўринишда, яъни ички туризм маълумотлари ва киришга оид туризм маълумотларига ажратиб шакллантирилади[2]. Ушбу маълумотларни йиғиш белгиланган жойларда киришга оид, чиқишга оид ва ички туризм бўйича ташриф буюрувчиларни кузатиш асосида амалга оширилади. Киришга ва чиқишга оид туризм бўйича ташриф буюрувчиларнинг кузатуви норезидент ташриф буюрувчиларнинг мамлакатдан чиқиб кетиш вақтида ва резидент ташриф буюрувчиларнинг мамлакатга кириб келиш вақтида сарфлаган харажатлари кенг қўламли ҳисобга олинандиган мамлакат чегараларида (аэропортлар, темир йўл вокзаллари, автомобиль транспорти ва пиёда юриладиган йўлларнинг мамлакат чегаралари кесишадиган жойларида) сўровномалар асосида амалга оширилади.

Таклиф бўйича статистик маълумотлар туризм тармоғига тегишли хўжалик субъектлари томонидан тақдим этиладиган йиллик давлат статистика кузатувлари асосида шакллантирилади. Таклиф бўйича маълумотларни шакллантиришда меҳмонхоналар, туристик агентликлар, туроператорлар, умумий овқатланиш корхоналари, савдо фаолияти билан шуғулланувчи ташкилотлар, йўловчиларни ташиш билан шуғулланувчи транспорт корхоналари (ҳаво йўли, темир йўл, сув транспорти ва бошқалар) ҳамда ташриф буюрувчиларга хизмат кўрсатувчи бошқа ташкилотлар ҳисоботи маълумотларидан фойдаланилади.

Туризм ёрдамчи ҳисобини шакллантиришда маъмурий маълумотлар статистикаси алоҳида аҳамият касб этади. Туризм ёрдамчи ҳисобини шакллантиришда маъмурий маълумотлар сифатида мамлакат чегараларини кесиб ўтувчи резидент ва норезидент ташриф буюрувчилар оқими тўғрисидаги қирувчи ва чиқувчи шахслар сони ҳақидаги тегишли ташкилотларнинг маъмурий маълумотларидан фойдаланилади. Туризм ёрдамчи ҳисобининг энг муҳим жадвали “Харажатлар ва ишлаб чиқариш” усулида тузилган баланс бўлиб, у туризм тармоқлари ва иқтисодиётнинг бошқа тармоқларидаги ишлаб чиқариш ҳисобини ифодалайди. Жадвалнинг сатрлари маҳсулот турларини, устунлари туризм ва иқтисодиётнинг бошқа тармоқларини акс эттиради. Шунингдек, жадвалда оралиқ истеъмол сотиб олувчилар нархларида кўрсатилади.

1-расм. Туризм ёрдамчи ҳисобини шакллантириш учун маълумотлар манбалари

Манба: муаллиф ишланмаси.

Мамлакат ичидаги туризм бўйича ички таклиф туризм тармоқларининг жами ишлаб чиқариши ҳисобланади. Туризм тармоқлари бўйича оралиқ истеъмол ҳажми корхоналар харажатлари тўғрисида аниқлик киритилган охириги маълумотлар асосида ҳисобланади. Туризм тармоқларида яратилган қўшилган қиймат ҳажми шу тармоқларнинг ишлаб чиқариши ва оралиқ истеъмоли ўртасидаги фарқ асосида аниқланади. Ўзбекистон тажрибаси бўйича мазкур жадвалнинг таклиф қисми 1-xizmat shakli (йиллик) “Иқтисодий фаолият турлари бўйича ишлаб чиқарилган (кўрсатилган) хизматлар тўғрисида”, 1-korxonа shakli (йиллик) “Ташкилот хўжалик фаолиятининг асосий кўрсаткичлари тўғрисида”, 1-kb-shakli (йиллик) “Микрофирма ва кичик корxonанинг ҳисоботи”, 1-nnt shakli (йиллик) “Нодавлат нотижорат ташкилотининг фаолияти тўғрисида ҳисобот”, 1-notijorat shakli (йиллик) “Нотижорат ташкилотининг фаолияти тўғрисида ҳисобот” каби давлат статистика ҳисоботлари маълумотлари асосида шакллантирилади.

Шу билан бирга, ёрдамчи ҳисоблар туризм тармоғидаги сайёҳлик хизматларида иш билан бандликнинг миқдорий баҳосини, шунингдек, Ўзбекистон Республикасида туризм тармоқлари кесимида корхоналар, банд бўлганлар ва иш ўринлари сонини акс эттиради. Ушбу кўрсаткичлар 1-mehnat shakli (йиллик) “Меҳнат ҳисоботи”, 1-kb shakli (йиллик) “Микрофирма ва кичик корxonанинг ҳисоботи”, 1-nnt shakli (йиллик) “Нодавлат нотижорат ташкилотининг фаолияти тўғрисида ҳисобот”, 1-notijorat shakli

(йиллик) “Нотижорат ташкилотининг фаолияти тўғрисида ҳисобот” каби давлат статистика ҳисоботлари маълумотлари асосида шакллантирилади. Туризм тармоғида фаолият юритаётган корхоналар сони ҳақидаги маълумотлар Корхона ва ташкилотларнинг ягона давлат регистри (КТЯДР) маълумотлари асосида шакллантирилади.

Туризмдаги асосий капиталнинг ялпи жамғарилиши тўғрисидаги маълумотлар ҳисобот даврида ишлаб чиқарувчилар томонидан сотиб олинган асосий фондларнинг умумий қийматини акс эттиради.

Асосий капиталнинг ялпи жамғарилиши бўйича кўрсаткичлар 1-invest shakli (йиллик) “Инвестиция фаолияти, бино ва иншоотларни фойдаланишга топшириш тўғрисида”, 1-kb shakli (йиллик) “Микрофирма ва кичик корxonанинг ҳисоботи”, 1-nnt shakli (йиллик) “Нодавлат нотижорат ташкилотининг фаолияти тўғрисида ҳисобот”, 1-notijorat shakli (йиллик) “Нотижорат ташкилотининг фаолияти тўғрисида ҳисобот” каби давлат статистика ҳисоботлари маълумотлари асосида шакллантирилади.

Хулоса ва таклифлар. Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, мамлакатимиз статистика амалиётида туризм статистикасини нуфузли халқаро ташкилотлар, яъни БМТ, Жаҳон туристик ташкилоти (ЖТТ), Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилоти (ИХРТ) тавсияларига мувофиқ шакллантириш йўлга қўйилган. Шунга қарамай, туризм доимий ўзгариб, ривожланиб борадиган соҳа бўлганлиги сабабли у билан боғлиқ ҳисоб-китоблар ҳам доимий равишда тако-

миллаштириб, кенгайтириб ва ривожлантириб борилиши талаб этилади. Асосий тушунчалар, таърифлар ва ҳисоб-китоблар ҳам хорижий давлатлар тажрибалари билан қиёслаб ўрганиб чиқилади ва такомиллаштирилади. Шунингдек, маълумотлар манбалари доимий равишда яхшиланади ва таснифлар вақти-вақти билан янги пайдо бўлаётган тармоқлар ҳамда хизматларга мослаштириб борилади.

Шу нуқтаи назардан мамлакатимиз статистика амалиётида шакллантирилиб келинаётган туризм ёрдамчи ҳисоби жадвалларини ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланиш тартибини нуфузли халқаро ташкилотлар тавсиялари ва Канада статистикаси тажрибасидан келиб чиққан ҳолда, қуйидагича такомиллаштириш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз:

туризм статистикаси кўрсаткичлари қамрови ва сифатини такомиллаштириш ва халқаро андозаларга мувофиқлигини таъминлаш боради тизимли тадқиқотлар олиб бориш;

мамлакатимизда туризм статистикаси кўрсаткичларини шакллантириш методологияси ва амалиётини ТҲҲ бўйича халқаро тавсияларга мувофиқ такомиллаштириб бориш;

миллий статистика амалиётида ТҲҲнинг маълумотлар манбаларини такомиллаштириш юзасидан тегишли кузатув шакллари ва анкеталарига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш, шунингдек, зарурий ҳолларда махсус кузатувлар ўтказиш бўйича Канада тажрибасини амалиётга жорий этиш;

ТҲҲдаги товарлар ва хизматлар рўйхатини инвентаризация қилиш ва Канада тажрибаси асосида миллий ҳисоблар тизимининг “Ресурслар ва ишлатилиш” жадвалларига мувофиқлигини таъминлаш;

худудлар кесимида туризм статистикасини шакллантириш бўйича Канада тажрибасини чуқур ўрганиш ва миллий статистика амалиётига жорий этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш;

туризм тармоқларида норасмий ва яширин ҳолда тадбиркорлик ва ишлаб чиқариш (хизмат кўрсатиш) фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний ва юридик шахслар фаолиятини статистик баҳолаш орқали макроиқтисодий кўрсаткичлар қамрови ва сифатини такомиллаштириш.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 18 июлдаги 549-сонли “Туризм тўғрисидаги” Қонуни.
2. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг 2019 йил 30 сентябрдаги 41-сонли Қарори билан тасдиқланган “Туризм ёрдамчи ҳисобини шакллантириш бўйича услубий низом”, ([www. https://lib.stat.uz](https://lib.stat.uz)).
3. UNWTO World Tourism Barometer // Volume 15, Advance Release January 2017 http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/tour_occ_esms.htm.
4. *Вспомогательный счет туризма: рекомендуемая методологическая основа, 2008 год* (Люксембург, Мадрид, Нью-Йорк, Париж, 2010, ([www. https://unstats.un.org](https://unstats.un.org))).
5. *Methodological manual for tourism statistics (Version 3.1)* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 201, 2014, (<https://ec.europa.eu/eurostat/>)).
6. *Canadian Tourism Satellite Account Handbook* (Ottawa December 2007).
7. “The Provincial and Territorial Tourism Satellite Accounts for Canada, 1996”, *National Income and Expenditure Accounts (technical series April 2002)*.
8. *A Feasibility study for compiling a Tourism satellite account for the UK* (London, 1998).

ПАНДЕМИЯНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ТУРИЗМИ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИРИ

**Мўминов Холмурод Исроилович -
Бухоро давлат университети иқтисодиёт
кафедраси доценти, и.ф.н., мустақил тадқиқотчи
Абдуллаева Ҳилола Нутфуллоевна -
Бухоро давлат университети магистратура талабаси**

Аннотация: Мақола Ўзбекистон худудида коронавирус пандемиясининг ҳолатига, пандемия шароитида иқтисодий ўсишни моделлаш ва прогнозлаш масалаларига бағишланган. Вақтли қаторлар ҳамда омили моделлар асосида коронавирус пандемияси қўламининг ўзгариши ва унинг иқтисодиётга таъсири ўрганилган. Ўзбекистон Республикаси туризмидаги талаб миқдорининг йиллар бўйича ўзгаришининг модели ва хорижий туристлар сонига пандемия таъсири кўрсатилган.

Таянч сўзлар: иқтисодий ўсиш, коронавирус пандемияси, туризмдаги талаб, модел, корреляция, вақтли қаторлар, регрессион таҳлил, детерминация коэффицентини, савдо ҳажми, хизматлар ҳажми.

Аннотация: Статья посвящена состоянию пандемии коронавируса в Узбекистане, моделированию и прогнозированию экономического роста в условиях пандемии. Изменение масштабов пандемии коронавируса и ее влияние на экономику изучались на основе временных рядов и факторных моделей. Показаны модель изменения спроса на туризм в Республике Узбекистан по годам и влияние пандемии на количество иностранных туристов.

Ключевые слова: экономический рост, пандемия коронавируса, модель, корреляция, регрессионный анализ, временные ряды, регрессионный анализ, объем розничной торговли, объем услуг.